

Planas B

(Excerpt in Lithuanian)

Translated by: Gabija Kiaušaitė

Contact of the translator: gabija.kiausaite@gmail.com

PAGRINDINĖ ŽMONIJOS FRONTO LINIJA

„Turime visus faktus ir sprendimus. Tiesiog turime atsibusti ir pasikeisti.“

Greta Thunberg, klimato kaitos aktyvistė

Daug kartų sau ir artimiausiems žmonėms žadėjau, kad ilgai trukusi karo reportažų era jau praeityje. Kai pradėjau dirbti, buvau vienas jauniausių. Kai pajutau, kad jau gana, buvau tarp seniausių. Neturintis iliuzijų, persisotinęs nuolat pasikartojančiomis, vis didėjančiomis tragedijomis; piktas, nusivylęs, visiškai netekęs balasto, būtino subalansuotai egzistencijai. Ant žemės, su savo iliuzijomis ir idealais, praradau keletą draugų ir pažįstamų ir paleidau didžiąją dalį savo „juokdarių“. Savarankiškas pasirinkimas, kaip ir alpinistų, gali būti lemtinga privilegija.

Gana – vis kartoju. Sau. Ir kitiems. Tuo pat metu sparčiai praradau tikėjimą savo pašaukimo galia. Žurnalistika man niekada nebuvo darbas, o veikia nuo 16 metų – gyvenimo būdas. Gyvenimas pats savaime. Dėl to man buvo dar sunkiau susitaikyti su tuo, kad mūsų, taigi ir mano, darbas taip greitai ir negrįžtamai praranda savo socialinį vaidmenį (a)socialinių tinklų amžiuje, kai plinta aršios, greitai virškinamos nuomonės, paremtos nulinėmis žiniomis ir patirtimi, kai dėmesys yra patologiškai išsklaidytas. Ne dėl to, kad prarado „pirmosios istorijos versijos rašytojo“ vaidmenį, kuris priklauso reporteriams iš įvykio vietos, bet dėl pražūtingų nebūties diktatūros pasekmių.

Ižengėme į postfaktinę visuomenę, kurioje žurnalistai, o vis dažniau ir mokslininkai, prarado savo pozicijas ir tam tikra prasme – pilietiškumą. Mes tapome intelektualiais apsimetėliais. Tačiau nepamirškime, kad visos civilizacijos – ir gentys – pagrįstos fikcija. Kolektyvinis melas, kurį galima švelniai išversti į pasakojimą, tikriausiai yra evoliuciškai nulemtas. Akivaizdu, kad grįžtame prie savo šaknų. Ten nėra vietos žurnalistams (ir faktams).

Ji niekada iš tikrųjų neegzistavo.

***

Taip, aš tikėjau, ilgai tikėjau, kad žurnalistika galima pakeisti pasaulį į gerąją pusę. Keletą kartų, ypač asmeninėse istorijose, pajutau, kad net man pavyko. Tačiau atskiros istorijos apie galimus pokyčius (man) vis dažniau paskęsdavo „bendrame paveiksle“. Jei jūsų darbas nedaro tiesioginio poveikio, jis tėra dalyvio stebėjimas = ego safaris.

Karai, apie kuriuos pranešiau, tapo nuolatiniai – jie tapo *būsenomis*.

Pabėgėliai, kurių likimui per pastarąjį pusanatro dešimtmečio skyriau didžiąją savo darbo dalį, Slovėnijos ir Europos Sąjungos akyse, dėl atgimusio rasizmo, ksenofobijos ir vis labiau besiskleidžiančio fašizmo tapo branduolinėmis atliekomis. Ir – bjauri niekšybė – politinės kovos įrankiu.

Į atvirą, laisvą visuomenę, kuri turėjo augti aplink mus, įsiskverbė sienos, spygliuota viela, naujos (senos) sienos, šaudymo tranšėjos, sargybos bokštai, sukarintos pajėgos...

Ideologiniai nesutarimai sustiprėjo. Istorinė atmintis, kuri pati savaime yra labai svarbi, buvo beveik sunaikinta. Istorija perrašoma *iš naujo*.

Kito skausmas geriausiu atveju tapo verslo kategorija. Pažodžiui – socialinis kapitalas.

Etinio turinio likučiai ištirpo kartu su dėmesiu, pagrindu ir apmąstymų raktu. Gėda ir kaltė pasislėpė anonimiškumo šaudymo grioviuose. Vyravo refleksai; *nenuoseklumas*. Pirmasis žaidimas su kamuoliu. Tarsi rytoj saulė jau niekada nebepakils.

(Buvo) sunku išlaikyti motyvaciją.

***

2016 metų rudenį, kai grįžau iš Mosulo, pavargęs ir persisotinęs reportažų iš (amžinos) tamsos, kur stebėjau žiaurią konfrontaciją tarp Irako vyriausybės pajėgų ir pasiskelbusios „Islamo valstybės“, buvau beveik apsisprendęs gyvenime daryti ką nors kita. Ne tik žurnalistinės temos ir žanro požiūriu. Apskritai norėjau pabėgti nuo žurnalistikos, savo religijos.

Žinoma, neįsivaizdavau, nei kur, nei kas tai galėtų būti.

Nė iš tolo.

***

Galėčiau tęsti be galo. Šeštasis didysis rūšių išnykimas – absoliutus žmogaus „veiklos“ padarinys: šiandien Žemėje laukinių gyvūnų yra tik perpus mažiau nei 1970 m., bendras žmonių

svoris sudaro 30 proc. visų stuburinių gyvūnų svorio, 67 proc. ūkinių gyvūnų svorio, o visi laukiniai stuburiniai gyvūnai kartu sudaro tik 3 proc. visų stuburinių gyvūnų svorio. Australijos Didžiojo barjerinio rifo mirtis ir 80 proc. visų vabzdžių išnykimas. 2015 m. žurnale *Journal of Mathematical Biology* paskelbtame tyrime teigiama, kad jei vandenynai ir toliau šils panašiu tempu, iki 2100 m. „fitoplanktono deguonies gamyba bus sustabdyta, nes bus sutrikdyta fotosintezė, o tai greičiausiai sukels masinę gyvūnų ir plaučių žūtį“. Tai, kad Maršalo salos, Tuvalu ir Kiribatis jau grimzta ir kad 40 proc. pasaulio gyventojų gyvena pajūryje, kuris yra vienas iš pagrindinių klimato kaitos priešakinių rajonų. Apie iškastinius lobistus, „juodąjį holokaustą“. Apie besikeičiančias jūros sroves. Dėl didėjančio anglies dioksido išmetimo į atmosferą (418 dalelių milijonui (rašant šį tekstą). Poliarinės meškos, priverstos medžioti ... baltuosius banginius jų nykstančioje natūralioje aplinkoje, plaukdamos po du šimtus kilometrų. Apie *TES¹* 6. Apie tai, kad 2018 m. pasekmių kaina pasaulio ekonomikai buvo 1,2 trilijono JAV dolerių – apie 1,6 proc. pasaulio BVP. Apie gausias sausio mėnesio pavasario gėles aukštai Alpėse. Apie Donaldą Trumpą. Apie klimato pabėgėlius, žmones ir gyvūnus, kurie taip dramatiškai ir tragiškai paveiks *netolimą* ateitį ir kurie, jei mažai, tikrai mažai dėmesio tam skyrėme anksčiau, jau dabar taip dramatiškai ir tragiškai veikia dabartį: 2018 m. Pasaulio banko duomenimis, iki 2050 m. vien Azijoje, Afrikoje ir Lotynų Amerikoje dėl klimato kaitos poveikio 143 milijonai žmonių bus priversti palikti savo namus. Apie pasaulį, kuris senka. Pasaulis, kuriame vyks „vandens karai“. Bado pandemija: Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, šiuo metu badauja 265 milijonai žmonių. Beveik dvigubai daugiau nei prieš metus. Prieš covid-19 pandemiją, kuri sustabdė didžiąją dalį pasaulio ekonomikos. Pasaulis, kurį pažinojome, sparčiai nyksta mūsų akyse. Naujojo pasaulio, daug mažiau demokratiško ir atviro.

Taip, galėčiau tęsti ir tęsti, cituoti dešimtis mokslininkų, pateikti šimtus skaičių ir duomenų, dėlioti paveikslėlius, dėlioti faktus, aiškinti tai, kas turėtų būti aišku bet kuriam trečios klasės mokiniui (žinoma, daugelis trečios klasės mokinių apie klimato kaitos pasekmes žino kur kas daugiau nei jų tėvai ir seneliai). Tačiau bijau, kad visi išvardyti faktai yra daugiau nei tai, ir bijau, kad nesu tikras, ką sakau. Per daug. Visa tai jau buvo daug kartų sakyta, o dėmesio, didžiosios mūsų laikų aukos, beviltiškai trūksta. Žinojimas – klimato kaitos – yra akivaizdus. Tačiau vienintelis žinojimas yra kompetentingas žinojimas. Kita vertus, jau per vėlu galbūt *mesijiškai* įtikinėti. Mane žurnalistinė karjera išmokė, kad įtikinėti įtikinėtąjus yra etinė nuodėmė.

---

¹ Šoštanės šiluminė jėgainė Slovėnijoje.

(Ne tik) dėl prarasto laiko.

***

Klimato kaitos padariniai yra tai, kas vyksta *kitiems* žmonėms didžiojoje pirmojo pasaulio dalyje, įskaitant (arba ypač) geografiškai ir klimato požiūriu privilegijuotą Slovėniją. kažkas, kas mums negresia – bent jau *ne tiesiogiai* ar egzistenciniu požiūriu. kažkas, į ką mes vos spėjame reaguoti. kažkas, kam evoliucija mūsų (dar) neparuošė. Tai, ką vietinė ir pasaulinė politika, vedama momentinių ar seniai prarastų ideologinių motyvų, dažniausiai ignoruoja, o gal net neigia. Tai, ką nuolat – kolektyviai mirtinai – didina begalinis iškastinio kuro ar jo gamintojų pelningumas, kuris yra pagrindinė visuotinio atšilimo priežastis. Tai, kas mus skiria, o ne vienija, nes vardan rūšies – ir rūšių – išlikimo tiesiog nebegalime sau leisti išskirti.

Kažkas, kas yra čia ir dabar.

***

Užuot vardiję skaičius, faktus ir apokaliptinius vaizdus, mes su Matjažu nusprendėme šioje knygoje pristatyti bendruomenes ir asmenis, kurie, kiek tai įmanoma, sėkmingai sprendžia klimato krizę. Bendruomenės ir asmenys, kurie nepasidavė visuotiniam abejingumui, arogancijai ir neišmanymui ir geriausiu atveju laukia (išorinio) gelbėtojo. Bendruomenės ir asmenys, kurie aktyviai ir drąsiai stojo į lemiamą žmonijos fronto liniją ir pradėjo keisti savo gyvenimo būdą. Bendruomenės ir pavieniai asmenys, kurie gali mums visiems – tai yra, žmonijai – pasiūlyti žinių, energijos (tiesiogine prasme), patirties ir, žinoma, technologijų, kurios, visapusiškai įsitraukus vietos, regioniniu ir pasauliniu mastu, galėtų sumažinti klimato kaitos padarinius.

Nuo Tiloso, pirmosios savarankiškai energiją naudojančios Viduržemio jūros salos (saulės ir vėjo energija), iki geoterminės energijos ir holistiškai į ateitį orientuotos Islandijos. Nuo labai perspektyvios jūrų energijos (bangų, potvynių ir atoslūgių) plėtros Orknio salose Škotijos šiaurės rytuose, kur elektros energijos perteklius naudojamas ekologiškam vandeniliui gaminti, iki Austrijos Gisingo miesto, kuris prieš ketvirtį amžiaus pradėjo savarankiškai apsirūpinti energija (biomase) ir nuo to laiko, su pakilimais ir nuosmukiais, tapo vienu iš pagrindinių atsinaujinančios energijos vystymo ir gamybos technologijų plėtros centrų. Nuo Šveicarijos bendrovės *Climeworks*, kuri išgauna anglies dioksidą tiesiai iš oro ir dalį jo išleidžia į Islandijos požemius, o dalį – į pramonę (krosnių ir karšto vandens šildytuvų gamybai), iki savarankiškai

besitvarkančių Skandinavijos kaimų. Nuo kiekvieno gramo ličio kelio iš Bolivijos druskų lygumų iki Kinijos elektromobilių gamyklų, elektromobilių revoliucijos Norvegijoje ir vandenilio alternatyvų. Nuo atliekų deginimo įrenginio Osle, kuris fiksuoja deginant atliekas susidariusį anglies dioksidą ir netrukus planuoja jį saugoti šalies mastu geologiniuose požeminiuose urvuose, kuriuose anksčiau buvo nafta ir gamtinės dujos, iki žmonių, asmenims ir bendruomenėms, vykdančiams visus šiuos ir daugelį kitų projektų, kurie garsiai ir aiškiai šaukia, kad, nepaisant siaubingų pandemijų padarinių vietos, regiono ir pasaulio ekonomikai, neturime prarasti vilties.

Tai labai sudėtinga užduotis.

Tai bus labai sunki užduotis.

Bet jei mes nesugebėsime su ja susitvarkyti, tai bus ir mūsų paskutinė.

***

Tikrai sunku patikėti, kad – čia ir dabar – kataklizmo dar galima išvengti arba bent jau sušvelninti, o geriausiu atveju atidėti neribotam laikui. Žmonija, be kita ko, yra genocido, ekologinio naikinimo, karų, rasizmo, galios žaidimų, smurto, godumo, fiktyvių tapatybių ... Daugiau nei du dešimtmečius rengęs reportažus iš įvairiausių krizių židinių, žmonijos nusikaltimų vietų, iš arti susipažinęs su pasaulinės politikos ir ekonomikos veikimu, o svarbiausia – su žmonių morale, ieškau vilties, kad mūsų bendra kova su klimato krize ir mūsų gyvenimo būdu gali būti sėkminga, ir tai prilygsta kognityviniam disonansui. Išvertus: kasdienės (profesinės) prasmės paieškos.

„Rašytojas nėra skolingas savo skaitytojams jokios vilties. Vienintelė jo pareiga – sąžiningumas. Tačiau noriu, kad tie iš jūsų, kurie paims šią knygą į rankas, žinotų, jog jos autorius yra išsipareigojęs, o ne beviltiškas. Jei taip nebūtų, jis to nerašyt,“ – rašo legendinis aplinkosaugos aktyvistas ir rašytojas Billas McKibbenas savo naujoje knygoje *Falter*.

Negalėčiau su juo labiau sutikti.

Juk yra žmonių ir bendruomenių, kurie realiai ir konkrečiai įveikia cinizmą, savo baimes ir nesaugumo jausmą. Jie, kaip sakoma, ieško sprendimų. Net ir per papildomą laiką, nepaisant didelio atsilikimo, jie vis dar mėtosi po teisėjo kojomis ir žaidžia pagal visas savo jėgas.

Ir jie tai darys iki paskutinio teisėjo švilpuko. Tai knyga apie šias bendruomenes ir jų žmones.

Nėra viltis ta, kuri miršta paskutinė.

Tačiau.

Keletą mėnesių atrodė, kad dėl pandemijos pasaulis sustojo. Beveik visas žiniasklaidos turinys – ir net intymus bendravimas – buvo vienaip ar kitaip susijęs su virusu ir jo pasekmėmis šaliai, visuomenei, sveikatos sistemai, ekonomikai, švietimui, sportui, kultūrai ir tau/man. Po Antrojo pasaulinio karo gimusios kartos – net ir totalitarinėse visuomenėse – niekada nepatyrė tokio vienpusio eismo ir riboto suvokimo. Tuo tarpu klimato kaitos padariniai tapo tik triukšmu. Beveik egzotika.

Viena tema. Ribotas judėjimas. Patekęs į psichikos incestą. Intymus ir kolektyvinis nerimas. Ir vis dėlto, o gal kaip tik dėl to, toks velniškai painus priklausymo pasaulio centrui jausmas: juk virusinė pandemija išlinka mus visus, įskaitant tave ir mane. Ypač tave ir mane. Tai, kai nėra naujienų apie pasaulio įvykius ir autoritarizmo valdomą naujų (senų) sienų atsiradimą bei beatodairišką žmogaus teisių trypimą „vardan sveikatos“, žudo empatijos (at)likučius ir žemina humanistines vertybes.

Keletą mėnesių didžioji pasaulio dalis buvo paversta tik būstais ir kompiuterių bei mobiliųjų telefonų ekranais. Vietinėje ir pasaulinėje, intymioje ir kolektyvinėje karantinoje viskas tik pablogėjo. Iki pat kraštų; mes tapome naujienu patys sau. Ir tai vyksta epideminio narcisizmo, realybės šou, *asmenukių*, bet ne individualybių laikais, kurie žiaurūs empatijos atžvilgiu.

Vietinis ir pasaulinis „koronitas“ dar ilgai išliks aktualia tema. Ir p(r)aslankaus dėmesio centre. Krizių židiniai, karai, klimato kaita, stichinės nelaimės, ekonomikos žlugimas ir geostrateginiai žemės drebėjimai, kurie jau dabar garsiai beldžiasi į mūsų duris, ir toliau liks šalutiniu klausimu. *Reklamjuostė*. Susigraudinu nuo šios minties.

Ši knyga – tai šauksmas dėmesiui. Gali(u)me padaryti labai daug. Turi(u)me dar tiek daug nuveikti.

